

Erdélyi Országgyűlési Emlékek.

Történeti bevezetésekkel. A M. T. Akadémia megbízásából szerkeszti Szilágyi Sándor. XVII. k. 1679--1682. Bp. 1894.

Történettudásunk újra egy becses munkával, az „Erdélyi Országgyűlési Emlékek” XVII. kötetével gyarapodott Szilágyi Sándor szerkesztésében és történeti bevezetéseivel. Ez a kötet, mely 491 oldalra terjed, az 1679. és 1682-ki évekre vonatkozó okleveleket foglalja magában.

Az 1—54. lapig terjedő rész bevezetésképen ezen három év részletes történetét adja, több új adattal bővítve eddigi tudásunkat ez érdekes időszakról.

A Vesselényi-féle összeesküvés után a magyarországi menekültek Erdélyben kerestek s találtak is menedéket. Apafi Mihály fejedelmet akarták megnyerni céljuknak s Telekiben jó pátronust találtak, bár a conservatív hajlamú tanács a békés politikát óhajtotta. Teleki azonban nem rettent vissza semmiféle eszköztől s egyenként némította el legnagyobb elleneit, mint Bánfi Györgyöt, Bethlen Jánost és Béli Pált s így a kormány gyepője kezébe jutván, rábírta Apafit, hogy a menekültek mellett fegyvert fogjon. A 21 éves gróf Theököly Imrének engedték át az erdélyi fejedelem képeben a fővezérletet a krasznaui gyűlésben, ki Teleki leányának, Annának a jegyese volt.

Az Országgyűlési Emlékek eme XVII. kötete tárgyalását éppen a krasznaui gyűléssel kezdi (I. fej.), mely Theökölyt fővezérré teszi. Azonban Teleki és Theököly közt a hadi terv felett meghasonlás támadt, (annyival is inkább, mert időközben Theököly Zrinyi Ilonát, Rákóczi Ferencz özvegyét kérte meg, lemondván Teleki lánya kezéről), mi az egész tábor meghasonlását vonta maga után s különösen Vesselényi nem volt rábírható, hogy magát Theököly alá rendelje. Így a menekültek és az erdélyiek hada kétfelé vált. Hiába igyekezett Apafi befolyását a bújdosókra megtartani: ezek nem bízván többé benne, hogy a török támogatását megszerezheti, Theököly szikszó-újfalusi győzelme után (1679. nov. 3.) őt a szoboszlai gyűlésen (1680. jan. 8.) fővezérré választották s Erdély és Apafi fenhatósága alól kivonták magukat. Theököly a törökökkel maga titokban alkudozni kezd követői által míg Apafi a francia segélyben is csalódik. De Apafi végre is felhatalmazást (athnamét) kap a töröktől (1681 május végén) a magyarországi hadjáratra. Theökölyvel szemben is elégtételt nyert abban, hogy a bújdosó kuruczok mozgalma élére ő állítottatott s Theököly alája rendeltetett. Az erdélyi rendek pedig a hadjáratra készülés közben fiát fejedelemmé választják. A hadjáratban így a fővezér Apafi, a főgenerális Teleki lesz. Apafi Theökölyvel kibékülvén, Bössörményt, majd Kálót elfoglalja. De a visszavonás magva tovább csirázik Teleki és Theö-

köly között s Apafi is féltvén a fejedelemséget Theökölytől, ki már e tárgyban a portával alkudozásokat kezdett, nem a legbensőbb egyesülésben találkoznak. Csakhamar a két sereg szétválk, Apafi hazajön, (1681. okt. 21.) kit nemsokára Teleki is követ.

Apafi hazaérkezvén, jelentést tesz a portánál (VIII. fej.), hol követeit ridegen, a Theökölyét ellenben jól fogadják. A váradi basa is támogatja Theökölyt. A zavar nő Erdélyben, mert a porta nem erősíti meg az ifjú fejedelmet s követeli a részvételt a következő évi hadjáratban, mi az 1682. február 17-ki országgyűlés összehívását vonja maga után. 1682-ben (IX. fej.) Apafi és Teleki a török felszólítására újra kimennek Theököly megsegítésére az ápril 25-én tartott fogarasi országgyűlés után, hová a portától már megérkezett volt a mindenkinél általános megdöbbenést keltő, hadra szólító fermán, mely világosan mutatja Apafi háttérbe szorulását Theököly mellett. Az elindulás (X. fej.) Szamosujvár—Németiből (Gerla) történik 1682. július 28-án. Ez alatt a porta Theökölynek fejedelmi jelvényeket küld, sőt magyar királylyá nevezi ki Fülekvara alatt, melynek ostrománál, valamint Theökölynek királylyá kiáltásánál, Apafinak jelen kelle lenni. Ezek után Erdély fejedelme, ki titkon a királyság után vágyódott látván háttérbe szorulását Theököly mellett, Telekivel együtt boszúsán tért haza október 15-én.

A XI. s egyszersmind utolsó fejezete ezen tanulmánynak a nov. 21-én tartott fejérvári egyetemes országgyűlésről, Theökölynek Zrínyi Ilonával való egybekeléséről, Apafinak a portához küldött követségéről szól és a szultánnak azon parancsolatjáról, melynek értelmében Apafinak a következő 1683-iki, Bécs ellen indítandó nagyobb szabású háborúban részt kell vennie.

Tudjuk, hogy mi következett ezután: hogy Apafi hosszas hűzáshalasztás után indult meg csak 1683-ban s augusztus 19-én ért Bruckhoz, honnan Kara-Musztafa Győr alá küldé vissza, mi alatt a török hatalom megtörött Bécs falainál, melynek a hírére Apafi Teleki sugallatára azon világos gondolattal tért vissza, hogy szakít a portával s a bécsi udvarral kiegyezkedik.

Erről a Magyarország és Erdély történetében korszakalkotó politikai fordulatról a következő XVIII. kötetben lesz szó, a melyet méltó érdeklődéssel várhat minden történetkedvelő.

B—E.

Az „Ungaria“ III. évi folyama.

Ungaria. Revistă socială-scientifică-literară. Redactor editor: Grigoriu Moldovan. Anul III. Kolozsvár, Gombos és Sztupjár nyomdája. Nagy 8-r. 408 lap.

Dr. Moldován Gergely folyóiratának idei évfolyama is a mellett, hogy ügyes, talpraesett vezércikkekkel küzd a rendbontó, hazafiatlan, népámító oláh lázítók ellen, programjához híven, tudományos téren is